

Uvodni referat Marjete Keršič Svetel je odprl številna izhodišča za delo v prihodnosti.

Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 18. 10. 2013

Izmenjava izkušenj in idej med odmori.

Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 19. 10. 2013

INTERPRETACIJE KULTURNE DEDIŠČINE

Posvet SED, Ljubljana, 18.–19. oktober 2013¹

Posvet, 18. in 19. oktobra 2013 izveden v Slovenskem etnografskem muzeju (SEM), ki ga je 5. oktobra 2013 spremljala strokovna ekskurzija po Tematski poti Na svoji zemlji, je bil sprva zamišljen bistveno skromneje. Predviden je bil enodnevni posvet, ki naj bi sledil prav tako enodnevnemu posvetu Slovenskega etnografskega muzeja o praznovanjih med tradicijo in sodobnostjo, naslednji dan bi se na strokovni ekskurziji seznanili z novjšim primerom interpretacije filmske dediščine. Posvet je bil vključen v program dela Slovenskega etnološkega društva na pobudo Nadje Valentinčič Furlan, ki je zaznala, da je interpretacija dediščine aktualna, pogosto tudi kritično obravnavana tema. Po njenem mnenju bi lahko etnologija, sorodne vede in ljubitelji s skupnim pregledom interpretacije dediščine v teoriji in praksi, zakonodaji in upravnih postopkih, izobraževanju in različnih projektih veliko pridobili.¹

Programski odbor v sestavi Nadja Valentinčič Furlan (SEM), dr. Ingrid Slavec Gradišnik (Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU), mag. Tatjana Dolžan Eržen (Gorenjski muzej), dr. Helena Rožman (SED) in Anja Serec Hodžar (SED) je oblikoval vabilo referentom za prijavo povzetkov. Odziv je bil navdušujoč, prejele smo kar 31 prispevkov. Sprejele smo 24 referatov, sedmim kandidatom pa smo predlagale, da prispevek oblikujejo kot predstavitev na plakatu. Ker smo želele ohraniti vsebinsko širino in referentom omogočiti, da predstavijo svoje vidike interpretacije, smo posvet razširile na dva dni.

Na predlog Nadje Valentinčič Furlan smo strokovno ekskurzijo po Tematski poti Na svoji zemlji predstavili na 5. oktober, ko so v Baški grapi pripravili Praznik slovenskega filma, posvečen

65-letnici prvega slovenskega zvočnega celovečerca Na svoji zemlji. Ekskurziji se je pridružilo 16 udeležencev. Po Tematski poti Na svoji zemlji nas je popeljala Nadja Valentinčič Furlan.² Organizacijski odbor v sestavi Ana Bezek (tajnica SED), Tanja Kovačič (članica SED) in Anja Serec Hodžar (predsednica SED) je poskrbel za stike z referenti in sprejemanje prijav udeležencev. Število je predvsem v zadnjih dneh predvidenega roka za prijavo močno naraslo, končno število udeležencev posveta se je ustavilo pri številki 88, kar kaže, kako aktualna je interpretacija dediščine in kako nujni so strokovni posveti.

Udeležence posveta je uvodoma nagovorila predsednica SED, Anja Serec Hodžar, pozdravila jih je tudi direktorica Slovenskega etnografskega muzeja, ki je gostil posvet, dr. Bojana Rogelj Škafar. Posvet je odprl državni sekretar na Ministrstvu za kulturo RS, dr. Aleš Črnič. Skoz uvodne nagovore je udeležence vodila Alenka Černelič Krošelj.

Prvi dan je bilo v treh sklopih predstavljenih enajst referatov, ob koncu pa v posebnem sklopu še sedem plakatov, ki so predstavili konkretne primere interpretacije dediščine. V prvem sklopu, ki ga je moderirala dr. Ingrid Slavec Gradišnik, je tekla beseda o teoretičnih izhodiščih interpretacije dediščine, obravnava dediščine v državnih strateških dokumentih in interpretacija dediščine pri pripravah projektov za prijavo na razpise in njihovem izvajanju. Marjeta Keršič Svetel, dr. Saša Poljak Istenič, Vida Koporc Sedej, Alenka Černelič Krošelj in Janja Sivec so razgnile primerno podlago za nadaljevanje posvetovanja na ožje usmerjenih področjih.

¹ Članicam programskega odbora posveta se zahvaljujem za vsebinske dopolnitve članka (op. a.).

² Podrobneje o ekskurziji po Tematski poti Na svoji zemlji Nadja Valentinčič Furlan poroča na Društvenih straneh v pričujoči številki *Glasnika SED* (op. ur.).

Predstavitve plakatov – novost na posvetu.
Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 18. 10. 2013

V drugem sklopu sta Barbara Turk Niskač in Matej Ocvirk predstavila interpretacijo dediščine v povezavi z otroki in izo-brazevanjem. Sklop je moderirala mag. Marjetka Balkovec Debevec. Tretji sklop, moderiral ga je dr. Naško križnar, je prinesel nove poglede na interpretacijo virov pri glasbeni dediščini in predstavitev interpretacije filmske dediščine. O interpretaciji virov sta govorila dr. Drago Kunej in dr. Rebeka Kunej, dediščino igranega filma in nekatere vidike njene interpretacije na Tematski poti Na svoji zemlji pa je predstavila Nadja Valentinčič Furlan. Dr. Mojca Kovačič je pokazala, kako je lahko interpretacija glasbene dediščine zlorabljen v ideološke in nacionalistične namene. Predstavitev konkretnih primerov interpretacije dediščine na plakatih in pogovor ob tem nas je ponesel na različne konce Slovenije, dotaknili smo se tudi sodelovanja z manjšinami. Ob predstavitvah smo zaslužili vsebinske razsežnosti interpretacije dediščine. Pogovor je usmerjala Nadja Valentinčič Furlan.

Referati drugega dne posveta so bili vsebinsko konkretni in so bistveno bolj temeljili na praksi, pri čemer smo spoznali tako »dobre« kot »slabe« prakse. Četrty sklop z osmimi referenti je moderirala mag. Tatjana Dolžan Eržen. Interpretacijo dediščine v konservatorski stroki so predstavili mag. Zvezda Delak Koželj, Saša Roškar, dr. Vito Hazler in mag. Dušan Štepec. Zanimiva razprava se je dotaknila prav razmerja med dobrimi in slabimi praksami oziroma vprašanja, kako korigirati slabe prakse in spodbujati dobre. O sodelovanju z lokalnimi skupnostmi, v katerih dediščina funkcionira predvsem kot socialna kategorija, in vključevanju njenih nosilcev v muzejsko dejavnost so spregovorile mag. Inga Miklavčič Brezigar, dr. Karla Oder, dr. Kaja Širok in Urška Purg. Virtualne muzeje kot obliko interpretacije dediščine je predstavila dr. Tina Pleško.

Dr. Helena Rožman je moderirala zadnji sklop Interpretacija lokalne dediščine. Svoje delo in raziskave na so predstavile dr. Jasna Fakin Bajec, Maruška Markovčič, dr. Katja Hrobat Virlogget (tudi v imenu Petre Kavrečič) in Klara Debeljak. Tudi v teh primerih se je pokazalo, kako pomembno je sodelovanje z lokalno skupnostjo in kako lahko ustrezno pripravljena interpretacija dediščine pozitivno vpliva nanjo. Dobro interpretirana dediščina je lahko generator vzdržnega razvoja in vse pomembnejša ekonomska kategorija. V razpravi je bila zaznana skrb ob posploše-

Odlični referati so bili vzrok za številčno sobotno udeležbo.
Foto: Ana Vrtovec Beno, Ljubljana, 19. 10. 2013

vanjih in poenostavljenih pogledih na dediščino.

Glavni sklepi posveta so objavljeni v nadaljevanju Društvenih strani. Glede na velik odziv referentov in še večji odziv udeležencev posveta smo ugotovili, da potrebujemo obsežnejšo znanstveno publikacijo, ki bo etnologom, antropologom in ljubiteljem predstavila temelje in metodologijo interpretacije dediščine ter osvetlila različne vidike interpretacije dediščine. Del prispevkov bo objavljen v prihodnjih številkah *Glasnika SED*,³ podrobnejši program posveta in povzetki referatov pa so dostopni na spletni strani SED pod zavahkom Publikacije.

Po posvetu in na začetku novega programskega leta, ki bo prav tako vključevalo aktivnosti, povezane z interpretacijo dediščine, se želim zahvaliti članicam programskega odbora posveta za odlično sodelovanje, medsebojno svetovanje in spodbujanje, vloženi čas in znanje, vodenje tematskih sklopov, konstruktivno kritiko in sproščene besede ob kavi. Hvala tudi Ani Bezek in Tanji Kovačič za organizacijo posveta, saj so bili udeleženci navdušeni nad njegovim potekom. In hvala seveda »našemu« Slovenskemu etnografskemu muzeju, kjer smo bili znova dobrodošli gosti. Zahvaljujemo se tudi direktorici Slovenskega etnografskega muzeja, dr. Bojani Rogelj Škafar, in državnemu sekretarju na Ministrstvu za kulturo, dr. Alešu Črničju, za pozdravna nagovora ter povezovalki uvodne slovesnosti, Alenki Černelič Krošelj. Nenazadnje pa hvala vsem, zaradi katerih in za katere smo se trudili – referentom, moderatorjem in udeležencem posveta. Hvala vam, da sodelujete s Slovenskim etnološkim društvom, podpirate njegov trud za širjenje kakovostnega dela v etnologiji, povezovanje in posredovanje njenega znanja in s svojo udeležbo potrjujete, da smo še pomemben akter v slovenski kulturi. To potrjuje tudi Ministrstvo za kulturo RS, ki s sofinanciranjem programa društva, katerega del je bil tudi pričujoči posvet, kaže svoj interes za kakovostno delo stanovskih društev in razvoj naše vede. To cenimo in se Ministrstvu za kulturo RS za zaupanje najlepše zahvaljujemo.

3 V pričujoči številki *Glasnika SED* v rubriki Razglabljanja že objavljamo razširjeni prispevek mag. Zvezde Delak Koželj Dediščinske skupnosti in ohranjanje kulturne dediščine (op. ur.).

Župnik, dr. Edo Škulj, živo pripoveduje o bogati zgodovini cerkve sv. Kancijana.

Foto: Iztok Ilich, Škocjan, 11. 11. 2013

Gospodar Adamič je razložil postopek kuhanja žganja.

Foto: Boris Kuhar, Male Lipljene, 11. 11. 2013

PO STOPINJAH RAZISKOVALNIH EKIP V ŠKOCJANSKIH HRIBIH

Strokovna ekskurzija, 11. november 2013

Ob letošnjem Murkovanju so na Martinovo člani SED na predlog lanske Murkove nagrajenke, Fanči Šarf, obiskali kraje, kjer so etnografi (takrat še nobeden ni bil etnolog) raziskovali v letih 1948 in 1964; obeh se je udeležila tudi gospa Fanči Šarf. Tokrat sem jih vodil podpisani dr. Boris Kuhar, dolgoletni ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja. Najprej smo si ogledali razstavo v obnovljeni stari šoli v Škocjanu, v kateri sta imeli obe ekipi tudi svoj sedež. Zdaj so si etnologi lahko ogledali mojo pred leti postavljeno razstavo »Ko smo bili še vsi kmetje«, na kateri je bogato dokumentacijsko gradivo, ki so ga pred 60 leti etnologi iz Slovenskega etnografskega muzeja še lahko popisali, dokumentirali, fotografirali. To so lesene hiše, podi, številni kozolci, svinjaki na bavtaro, lesene in zidane kašče, kjer so kmetje shranjevali žito in boljša oblačila. Na podih so takrat še mlatili žito in meli proso. Skoraj pri vseh hišah so še delali zobotrebce. Ti so konec 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja močno spremenili način življenja v Škocjanskih hribih. Ker so kmetje dobili s prodajo zobotrebcev denar za nakup obleke, so s tem posredno povzročili propad predelovanja lanu, začeli pa so tudi kupovati živila, ki jih poprej niso niti poznali; s tem sta se spremenila način prehrane in tudi družabnega življenja. Dober zaslužek od prodaje zobotrebcev je prispeval tudi k hitrejšemu propadu starih lesenih hiš in k zamenjavi slamnatih streh z opeko.

Leta 1948 so etnologi v škocjanski fari ali v Škocjanskih hribih popisali še 140 lesenih stavb: 42 lesenih hiš in 88 gospodarskih poslopij, od teh 122 kritih s slamo. Že takrat jih je bilo manj, saj je bilo med drugo svetovno vojno požganih več kot petdeset hiš. Zanimiv je podatek, da tod do konca 19. stoletja nobene hiša ni imela stranišča. Prva lesena stranišča zunaj hiš so začeli postavljati šele v začetku 20. stoletja. Še sredi 19. stoletja je bilo največ stranišč lesenih, postavljenih ob hlevu ali pa samostojno

ob gnojišču. Tudi novejša hiše še sredi 20. stoletja v hiši niso imele stranišč. Še leta 1948 je bilo tod 133 lesenih stranišč in le 16 zidanih, seveda zunaj hiš. Leta 1963 in 1964 smo že lahko dokumentirali gradnjo novih sodobnih hiš. Si današnja mlada generacija, ki živi v velikih zračnih sodobnih hišah, ob televiziji in računalnikih, lahko predstavlja, kako so živeli njihovi predniki? Precej starih predmetov smo zbrali tudi za novi muzej, ki nastaja v obnovljeni stari škocjanski šoli. Ob stalni razstavi še vsako leto pomagam pripraviti manjše razstave, kot npr. o polšjem in ptičjem lovu ali o zobotrebcih, načrtovane pa so razstave o kmečkem orodju, za katero domačini že zbirajo predmete in so zanj že pripravili poseben razstavni prostor.

Po ogledu šole je sledil ogled cerkve, posvečene sv. Kancijanu. Sprejel nas je g. župnik, dr. Edo Škulj, avtor več knjig o škocjanski fari. Predstavil je znamenitosti cerkve in zanimivo pripoved o Primožu Trubarju. V Škocjanskih hribih je ohranjeno bogato ljudsko izročilo o njihovem nekdanjemu faranu, Primožu Trubarju. Pri ljudeh so se o njem vse do današnjih dni ohranile zanimive pripovedi. Primož Trubar je bil krščen leta 1508 v škocjanski cerkvi pri istem krstnem kamnu, kjer Škocjanci še danes krščujejo svoje otroke. Ta znameniti Slovenec je v spominu ljudi škocjanske fare ostal kar pet stoletij. O vsem tem je duhovito pripovedoval g. župnik, opisal pa je tudi bogato zgodovino cerkve in škocjanske fare, ki so jo štirideset let upravljali protestanti. Župnijo je med letoma 1585 in 1589 vodil Jurij Dalmatin. Njegova žena, hči Primoža Trubarja, je pokopana v Škocjanu. V cerkvi so pokopavali tudi člane turjaške grofovske družine Aueršpergov; škocjanska cerkev je tako vedno vredna ogleda. Naš prvi obisk vasi je veljal Malim Lipljenem, kjer je imela ekipa leta 1964 kar svoj drugi dom. Tu smo takrat dokumentirali vse hiše in tudi gospodarska poslopja. Sedaj smo si ogledali, kako je

* Dr. Boris Kuhar, dr. etnologije, publicist, upokojeni ravnatelj SEM. 1290 Grosuplje, Preska 24, E-naslov: kuhar.boris@siol.net

Dr. Boris Kuhar (v ospredju) z udeleženci ekskurzije.
Foto: Anja Serec Hodžar, Rožnik, 11. 11. 2013

Rezanje zobotrebcev.
Foto: Boris Kuhar, Rožnik, 11. 11. 2013

vas videti danes. Obiskali smo družini Adamič in Koprivec, ki sta kuhali žganje. Danes ga v vasi kuhajo le še tri družine, leta 1964 so ga skoraj pri vseh hišah. Spoznali smo tudi, kaj je to karapampola. Tudi poskusili smo jo.

Iz Malih Lipljen nas je vodila pot do Rožnika, kraja s simpatičnim imenom ter prijaznimi in gostoljubnimi vaščani. Za obletnico – leta 2012 je kraj praznoval častitljivo osemstoletnico – sem jim pripravil odmevno razstavo »Od Roženpaha do Rožnika«. Rožnik je stara gručasta vasica na prisojni kraški rebri, nekaj hiš pa stoji tudi zunaj vaškega jedra. Včasih so bile to revnejše bajte, kupljene kašče, iz katerih so se razvile stanovanjske hiše. Danes se ne razlikujejo več od novih ali obnovljenih sodobnih hiš v vasi. Ljudje v Škocjanskih hribih Rožnik še sedaj imenujejo Roženpah, šele mlajša generacija in poštar se navajata na Rožnik.

Na Rožniku ni bilo nikoli velikega bogastva. Leta 1948 so člani Orlove ekipe dokumentirali še številne strehe domov, hlevov, kašč in podov, pokritih s slamo. V letih 1963–1965, ko je te kraje raziskoval Slovenski etnografski muzej, jih je bilo že manj. Roženpahouci so začeli obnavljati svoje domove, s streh so počasi izginjale slamnate kritine, kamnite štirne, hišni in vaški vodnjaki pa so izgubili svojo funkcijo šele leta 1976, ko je vas dobila vodovod. Z obnovo hiš so izginjale črne kuhinje in z njimi krušne peči z bogato okrašenimi pečnicami in romantičnimi zapečki, ki so greli generacije Roženpahoucev. Z njimi so izginjali tudi lepe stare šege, kmetove navade in opravila. Kdo se še danes spominja kopic – metja prosa, enega najpomembnejših kmetovih

opravil in največjega družabnega dogodka v vasi. Danes so v vasi le še štirje pravi kmetje. Ohranjenih je še nekaj biserov stare arhitekture, kot je lesena Ančnikova kašča, verjetno iz 18. ali celo 17. stoletja, ki so ji leta 1891 priključili še pod. Domačini so nas nadvse prijazno sprejeli in bogato pogostili s svojimi domačimi dobrotami. Predstavili so nam nekaj svojih dejavnosti, med drugim tudi, kako režejo zobotrebece. Lov na polhe je etnologom zgovorno predstavil navdušeni poljšji lovec, Anton Kraljič, Bradačev Tone, ki je ob ulovljenih polhih na ogled postavil tudi svoje stare in nove polšne. Tod je bilo namreč najpomembnejše območje poljšjega lova na Slovenskem. Že Valvasor je poročal, da pride v velikih bukovih gozdovih samo iz ene luknje po več tisoč polhov in da ima posamezni polhar po več kot 100 pasti – škat'l, v katere ujame v eni noči od 300 do 500 polhov.

Za konec naše poti smo obiskali Gradež, ki danes slovi predvsem po svoji 80 let stari sušilnici sadja, po svojem dejavnem društvu za ohranjanje dediščine, ki čez vse leto prireja prireditve, od praznovanja pomladi do praznika suhega sadja in razstav jasluc, da nastopa njihovih Suhih češpelj, ženskega pevskega zbora z zanimivimi instrumenti, niti ne omenim. V Gradežu so v obeh etnografskih ekipah posneli bogato dokumentarno gradivo. Mi pa smo si ogledali, kaj od tega je še ostalo: Andolškovo staro kaščo in kapelico z baročnimi kipci, vaški vodnjak na vago, obnovljeno staro nekdanjo gostilniško klet, zbirko starega kmečkega orodja pod Zabukovčevim toplarjem.